

2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>. – Назва з екрана.
3. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход [Текст] : учеб. пособ. / Э.Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : Москов. психолого-социальный и–т, 2005. – 216 с.
4. Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework. – Brussels: European Commission, 2004. – 20 с.
5. Мешко О. І. Психологічна підготовка майбутнього вчителя в контексті компетентнісного підходу [Текст] / І. О. Мешко // Професійні компетенції та компетентності вчителя. Матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопіль, 2006. – 188 с.
6. McClelland D. C. Testing for Competence Rather Than for «Intelligence» [Текст] / D. C. McClelland // American Psychologist. – 1973. – Т. 28. - № 1. – С. 1-14.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя [Текст] / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. — 206 с.
8. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications. [Текст] – European Commission, 2004. – 5 с.

Людмила Савенко

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Освіта ХХІ століття вимагає конструктивних змін, спрямованих на гуманістичну, культурно орієнтовану підготовку особистості, метою якої є виховання людини, здатної до культуротворення і творчого діалогу з соціумом. У Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) головною метою визначено запровадження інновацій, що відповідають виклику глобалізаційних трансформацій, полікультурних тенденцій у світі [2]. Саме тому нова філософія освіти потребує якісно вищої підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в інноваційному освітньому середовищі, адаптації до сучасних умов життя, багатоаспектного вивчення складних об'єктів і явищ, сприйняття більшого обсягу інформації, вирішення комплексних проблем, узагальнення і систематизації знань і, що важливо, до формування «людини культури» [4] здатної і готової до співіснування в суспільстві, заснованому на гуманістичних, демократичних цінностях, спілкуванні і співпраці з людьми різних національностей, рас, віросповідань і культур. З цієї позиції важливим є вивчення особливостей фахової підготовки майбутніх учителів в цілому, і культурологічних аспектів підготовки вчителів-філологів, зокрема.

Метою нашої статті є визначення особливостей культурологічної підготовки майбутнього вчителя-філолога в сучасних умовах.

Культурологічні підходи у підготовці фахівців простежуються в роботах таких дослідників, як В. Андрущенко, І. Богданова, М. Качан, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Пехота, Є. Шиянов та ін. Культурологічна складова змісту загальної та професійної культури досліджувалася таким науковцями, як В. Краєвський, Н. Крилова, І. Лернер, М. Нікандров, С. Гончаренко, О. Рудницька та ін. Психологічно-педагогічні аспекти культуротворення представлені в дослідженнях М. Д'яченка, Л. Кан-дибовича, І. Ліпатова, А. Петровського, Ю. Ярошина та ін. Питання професійної підготовки молоді до самостійного життя знайшли відображення у працях В. Кащенко, А. Макаренка, В. Медведєва, В. Сухомлинського. Однак недостатня дослідженою залишається проблема формування професійної культури особистості майбутнього вчителя-філолога засобами етнокультури.

Узагальнення теорії та практики підготовки педагогічних кадрів засвідчують, що гуманітарна парадигма освіти орієнтована на становлення людини в культурі, на розкриття істинного і глибинного в ньому. Іншими словами, людина здобуває освіту для того, щоб стати співучасником культурного процесу, вести діалог з культурою, бути не тільки споживачем культури, але і її носієм, і творцем. На думку вчених, гуманітаризацію освіти не можна звести до конкретних технологій або методів навчання. Це – ціннісна орієнтація, в основі якої лежить перебудова особистісних установок педагога. Загальнодидактичні підходи до гуманітаризації освіти повинні бути особистісно орієнтованими, тобто такими, що висувають на перше місце людину, її цінності, особисту свободу і вміння прогнозувати і контролювати своє власне життя.

Сучасній освіті необхідний учитель, що не лише знає свій предмет, а й створює умови для сприйняття розвитку і саморозвитку особистості учня. Побудова освітнього процесу на гуманітарних засадах передбачає перетворення знання з безособової форми в особистісну культуру учня. При цьому процес культурологічної підготовки майбутніх учителів-філологів розглядається не тільки як шлях оволодіння особистістю професією, але і як спосіб залучення її до сучасної культури.

На думку Т. Іванової завданням культурологічної підготовки майбутнього вчителя є пошук шляхів освоєння культурного досвіду людства. На основі цього повинна бути створена цілісна система умов, що сприяють і забезпечують соціокультурний розвиток особистості майбутнього вчителя. Процес культурологічної підготовки, спрямований на усвідомлення педагогом своєї ролі в трансляції культури учням, робить його відповідальним за свою освіту і свій особистісний досвід не тільки як людини освіченої, але й культурної [3]. Аналіз відповідних джерел даної проблеми свідчить про наявність різних підходів учених до дослідження культурологічних аспектів підготовки вчителя.

Культурологічний підхід у педагогічній освіті – це сукупність теоретико-методологічних положень й організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на забезпечення умов для оволодіння майбутнім учителем змістом педагогічної культури і розвитку вчителя як її суб'єкта. З позицій культурологічного підходу педагогічна освіта представляє собою соціокультурний інститут, покликаний реалізувати гуманітарну, культурно-трансляційну, культуротворчу функції, а також антропогенну практику культури як фактору загально- й професійно-культурного розвитку особистості майбутнього вчителя.

Як свідчить дослідження Г. Гайсиної, у своєму якісному розвитку суб'єкт професійно-педагогічної культури проходить певні рівні становлення (адаптивний, репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчий), які характеризуються різним ступенем розгортання суб'єктності у процесі опанування навчальним матеріалом. У якості узагальненого критерію цього процесу виступає ступінь активності майбутнього вчителя-філолога в оволодінні ціннісним, діяльним й особистісно-творчим компонентами культури. Науковець переконливо доводить, що технологічна стратегія розвитку особистості майбутнього вчителя як суб'єкта навчання характеризується культурною та суб'єктною спрямованістю освітнього процесу; розкриттям його творчого потенціалу; передбачає його діалогізацію і сенсопошукову спрямованість.

З цієї позиції важливим є той факт, що вищому рівню культурологічної підготовки студентів філологічних спеціальностей сприяє процес сприймання об'єктів навколишньої дійсності. Це виявляється передусім у перцептивних діях, актах планомірного спостереження за певними об'єктами, пізнавальною практичною діяльністю. Сприймання стає на цьому етапі розвитку особистості складним інтелектуальним процесом. Оволодіння новим навчальним матеріалом вимагає від майбутніх учителів-філологів удосконалення репродуктивної уяви. Водночас у них розвивається й творча уява, що виявляється в різноманітних видах креативної діяльності.

Здійснювати таку діяльність необхідно шляхом ознайомлення студентів з різноманітними об'єктами матеріальної та нематеріальної культури, особливо досконалого вивчення творів національного мистецтва. Під культурологічною підготовкою розуміють планомірний педагогічний процес, який ґрунтується на засадах культурологічної спрямованості, гуманізації і гуманітаризації навчально-виховного процесу, діалогової взаємодії його суб'єктів; посилення у навчальних планах дисциплін, які забезпечують підвищення загальнокультурного рівня, духовного розвитку майбутнього вчителя-філолога, теоретичну і практичну підготовку до культуровідповідної діяльності; використання у навчально-виховному процесі національних культурних здобутків, збагачення змісту кращими зразками світової культури, оволодіння знаннями, уміннями й навичками використання їх у професійно-педагогічній діяльності; естетизації дозвіллевої діяльності, створення культуротворчого середовища формування майбутнього фахівця; культуровідповідної діяльності у позанавчальний час [1]. Такий підхід є необхідною умовою культурологічної підготовки майбутніх учителів-філологів.

З іншої позиції, практична діяльність майбутнього вчителя-філолога передбачає включення в активні форми творчості, у процесі яких реалізуються їх творчі здібності. Загальнокультурний рівень розвитку майбутніх вчителів, як зазначає Л. Хомич, залежить від таких складових: мистецької культури, що формується в процесі ознайомлення з різними видами мистецтв у суспільному житті (театр, музеї, картинні галереї, виставки образотворчого мистецтва, кіно тощо); соціально-психологічної культури як форми та процесу організації суб'єктом своєї життєдіяльності на побутовому рівні; інтелектуальної культури, яка формується в процесі навчальної діяльності в педагогічному закладі та забезпечує розвиток мислення й мовлення, навичок спілкування, організації

наукових досліджень та ін.; професійної культури як уміння творчо організувати цілісний навчально-виховний процес у початковій школі [7, с. 84].

На заняттях з дисциплін професійної підготовки майбутніх учителів-філологів можуть використовуватися елементи театральної педагогіки, створюватися ігрові ситуації з розв'язання педагогічних проблем. Продуктивною технологією вдосконалення творчого розвитку особистості кожного студента є використання у навчальному процесі елементів драматичного мистецтва. Навчальна драматизація розрахована на активне залучення майбутніх педагогів до інтелектуально-емоційного самовираження. Заняття драматизацією сприяють розвитку чуттєвої сфери, творчої уяви, уваги, самосвідомості й саморегуляції; вчать мислити, висловлювати думки, почуття, емоції, краще розуміти інших людей, допомагають глибше проникнути у внутрішній світ персонажів, яких вони зображують. На практичних заняттях необхідно використовувати такі види театральної діяльності:

- ритмічну драматизацію, за допомогою якої забезпечують узгоджену діяльність студентів; темп і вид рухів задають музикою, декламуванням віршів, командами викладача;
- пантоміму, що сприяє розвитку творчого самовираження за допомогою міміки і жестів через рухи тіла, рук, ніг; успіх навчання залежить від сформованості вмінь спостерігати і запам'ятовувати побачене;
- імпровізаційну драматизацію, до якої вдаються для інсценізації педагогічних ситуацій, коли викладач задає певну сцену, а студенти відтворюють її.

Такі підходи сприяють розвитку творчих здібностей, формуванню ініціативності, вміння самостійно вирішувати проблеми; допомагає розвивати інтелектуальну (формування розумової діяльності: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; розвиток діалогічного мислення), емоційно-вольову (культура почуттів, творча уява, асоціативна пам'ять, спостережливність) сфери; формувати морально-ціннісні орієнтації (розвиток співчуття, співпереживання); сприяти фізичному вдосконаленню; підвищувати мовленнєвий рівень (відпрацювання техніки вимови, навичок словесної виразності) майбутніх учителів-філологів.

Наступним продуктивним засобом культурологічної підготовки майбутніх учителів-філологів є запровадження системи лінгвокультурологічних вправ і завдань, побудованої з опорою на ключові засади когнітивної лінгвістики. Лінгвокультурологічне завдання – це «добудова (або відновлення) фрагментів, яких не вистачає в емоційно-оцінній картині світу підлітка як культуромовної особистості». Таке розуміння сутності лінгвокультурологічного завдання цілком відповідає системі формування концептів у свідомості людини. Як стверджують З. Попова та Й. Стернін, «концепт народжується як чуттєвий образ, але, з'явившись у свідомості людини, цей образ здатний просуватись за рівнями абстракції. Із збільшенням кількості закріплених концептом ознак, із збільшенням рівня абстрактності концепт поступово еволюціонує від чуттєвого образу до власне мисленнєвого» [6, с. 125]. Отже, використання лінгвокультурологічних завдань у процесі підготовки майбутніх учителів-філологів сприяє опануванню новими смислами, пов'язаними з тими чи іншими українськими реаліями та позначеними національно-культурним забарвленням.

Пропонований комплекс лінгвокультурологічних завдань, спрямований на: накопичення та опрацювання інформації українознавчого / культурологічного характеру (культурноакумуляційні-вправи); опрацювання образного значення, пов'язаного з тим чи іншим словом, фразеологізмом, художнім текстом – особистісного чуттєвого досвіду, емоційно-оцінного ставлення до реалії, що досліджується (асоціативні вправи); опанування додатковими, зокрема національно-культурними, компонентами слова або словосполучення у – філософському, художньому контекстах із залученням прийомів концептуального аналізу (аналітичні вправи); побудову власних висловлювань із використанням відповідних мовних одиниць, які переживаються як особистісно значущі, невід'ємні від рідної культури (креативно-конструктивні вправи). У центрі когнітивно-концептуальної методики навчання мови знаходиться художній текст як виразник національної культури, національних цінностей та образів за допомогою системи текстових концептів, утілених у мовних одиницях. Концептуальний аналіз художнього тексту дозволяє змодельовати структуру текстового концепту, проінтерпретувати його складові, у тому числі національно забарвлені, та описати зв'язки між ними, визначаючи місце концепту в культурному і соціальному просторі.

З огляду на вищесказане можна прийти до висновку, що зміст культурологічної підготовки вчителів-філологів - це проєктований педагогічний процес, що визначає індивідуальну освітню траєкторію професійного розвитку майбутнього педагога і передбачає послідовність реалізації навчальної діяльності студента у відповідності до його здібностей, можливостей, мотивації та інтересів.

З урахуванням позитивного досвіду розвитку вищої педагогічної освіти у країнах європейської спільноти та набутого власного досвіду подальшого дослідження потребують удосконалення змісту, форм і методів організації чинної системи педагогічної освіти в Україні і, зокрема системи підготовки вчителів-філологів.

Список використаної літератури

1. Гайсина Г.И. Культурологический подход в теории и практике педагогического образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 : / Гайсина Гузель Иншаровна. – М., 2002. – 366 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 17.02.2013. – Загол. з екрану. – Мова рос
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2984-14>.
3. Иванова Л. Ю. Комплекс тренинговых упражнений как средство формирования коммуникативной компетентности будущего учителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Иванова Лидия Юрьевна. – Екатеринбург, 2007. – 204 с.
4. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. Посібник / [М. Закович, І. Зязюн, О.Семашко, та ін.; за ред.М.Заковича]. – К.: Знання, 2004. – 567 с.
5. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенціальних джерел особистості: навч. посіб. / І. Т. Кучерявий, О. І. Клепіков. – К. : Вища шк., 2000. – 288 с.
6. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. – 314 с.
7. Хомич Л. О. Формування наскрізних цивілізаційних цінностей у майбутніх учителів початкових класів / Л. О. Хомич // Сучасна початкова освіта : вектори розвитку [спец. вип., присв. 80-річчю університету] : зб. наук. пр. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – С. 281–287.

Ілля Волик

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Одним з основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року є системне підвищення якості освіти на інноваційній основі сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження навчально-виховного процесу [3].

Загальна середня освіта визначається системою ідей, побудов і принципів, які пояснюють організоване певним чином становлення особистості учня. Така система пояснюючих і прогнозуючих взаємопов'язаних ідей, побудов і принципів розглядається нами як теоретична концепція. Наявні теорії є розумовоспоглядальними, оскільки вони створені людьми, що мають різні погляди на природу та становлення особистості.

Однією з провідних характеристик наявних концепцій особистісного розвитку школярів є *структурні концепції розвитку особистості*, які розглядають питання складових успішної освітньої діяльності.

Аналіз концептуальних підходів до особистісного розвитку учня сприяє виконанню завдань щодо визначення понятійної основи, яка сприяє поясненню функціонування взаємопов'язаних компонентів громадянської відповідальності.

Актуальність концептуального дослідження визначається необхідністю пояснення та прогнозування з допомогою наявних структурних концепцій розвитку особистості теорії формування громадянської відповідальності учнівської молоді.

Мета концептуального етапу дослідження полягає в описі функціонування компонентів формування громадянської відповідальності учнівської молоді в освітній діяльності.

Сучасними *психодинамічними концепціями* особистості відповідальність визначається здатністю людини контролювати проблеми, з якими вона стикається, і, після глибокого усвідомлення своїх справжніх мотивів, здійснювати керівництво власним життям, захищаючи себе від вияву неприйнятних інстинктивних імпульсів їх задоволенням способом сублімації, що забезпечує відведення енергії інстинктів за прийнятними для суспільства каналами [8, с. 132, 147].

У *аналітичній теорії особистості* розвиток кожної людини у напрямку повної реалізації свого «Я» К. Г. Юнг називає *індивідуацією*, яка передбачає повну самореалізацію всіх елементів особистості шляхом їх об'єднання упродовж життя навколо центру особистості – самості, що є доступним лише для здібних, високоосвічених людей, які мають достатню кількість вільного часу для тривалого особистісного зростання. Індивідуація робить самість центром особистості, що у свою чергу сприяє досягненню особистістю самореалізації як найвищого рівня розвитку особистості [8, с. 208].